

Központ

ALAPÍTVÁ 1951

A KÖZGAZDÁSZ FÓKUSZ ROVATA

EGY KÜLÖNLEGES SZÜLETÉSNAP

BOGATIN BENCE ▲

Január 21-én töltötte be 90. életévét Kornai János. Ez azon különlegesen ritka alkalmak egyike, amikor egy élő, s még inkább egy köztünk élő legenda előtt tiszteleghetünk. Ugyanakkor pontosan abból eredően, hogy Kornai János mai is éppen olyan tevékeny, aktív részese az egyetemi hétköznapioknak, mint a Corvinus bármely másik oktatója, dolgozója, a világhírű professzor köszöntését célzó rituálé mentesül attól a pátosztól és meghatottságtól, ami az ilyen ceremóniákat számtalan alkalommal jellemzi. Ehelyett egyetemünk úgy ünnepli meg Kornai János 90. születésnapját, hogy az méltó módon rimeljen ma is folyamatosan bővülő életművére: munkával, termékeny vitákkal, kritikus gondolkodásra készítő előadásokkal.

Ennek szellemében ünnepsorozat első állomása egy egésznapos, óriási sajtóérdeklődéssel kísért konferencia volt január 18-án. Hogy Kornai János neve milyen hívószó a világ vezető közgazdászai számára, azt reméljük illusztrálja, hogy az eseményen előadást tartott – többek közt – Olivier Blanchard, az IMF korábbi vezető közgazdásza, az MIT professzora és Gérard Roland, az átmenet gazdaságtanának egyik legmeghatározóbb kutatója, a kaliforniai Berkeley Egyetem professzora.

Az esemény megnyitóján maga az ünnepelt is szólásra emelke-

dett. Mondandójában úgy reflektált saját munkásságára: "Az egész életemet azzal töltöttem, hogy bonyolult kérdésekre kerestem a választ. Bár a politikusok nagyon jók abban, hogy ezekre egyszerű válaszokat adjanak, én az ellen szoktam küzdeni, hogy egyszerű formulákba öntsük a bonyolult problémákat".

Noha Kornai a szocialista gazdaság leírásával vált híressé, köz tudott róla, hogy életműve messze nem zárult le a közép-európai rendszerváltásokkal. A professzor az iránti meggyőződését hangoztatta beszédében, hogy a kapitalizmus,

a piacgazdaság mostani folyamatai egészen új problémákat vetnek fel a XX. századi folyamatokhoz képest, és mindig nyitva kell állni az új problémák feltárására. "Az embernek nem szabad, hogy megmerevedett dogmái legyenek, meg kell próbálnia megérteni az új jelenségeket" – tette hozzá Kornai János.

A professzor szerint a kételkedés a meglévő elméletek iránt, az, hogy friss szemmel nézzük a világot, a felmerülő gondokat, vézélv az eredményes kutatáshoz, a tudományos munkához. Ezt a felfogást követve a nagyszabású ünnepsorozat tovább folytató-

dik februárban is: 21-én és 22-én újabb nemzetközi konferenciára érkeznek egyetemünkre a világ neves közgazdászai, az őszi félévben pedig a professzor nevével fémjelzett szeminárium is indul majd, a könyvtárban pedig folyamatosan megtekinthető a Kornai életműve köre szerveződő kiállítás.

Fókuszrovatunkban amellett, hogy a februári konferenciára hangolódunk, feldolgoztuk a professzor munkásságának egy világ-szerte ismert szeletét, valamint egy mozzanatát is, amely talán kevésbé képezi részét a Kornai-legendárium rövidített változatának. ▲

KORNAI 90

A PUHA KÖLTSÉGVETÉSI KORLÁTRÓL

OBERFRANK BALÁZS ▾

Mi köti össze a szocialista rendszerek állami vállalatait, a 2008-as válságot és az olimpiai költségűllépéseket? Mind a puha költségvetési korlát szindrómájának megjelenési formái, amely jelenséget először Kornai János fogalmazta meg, és amely azóta is munkásságának sarokkövét képezi.

De mit is jelent pontosan a puha költségvetési korlát? Általánosságban a jelenség akkor áll fenn, ha valamely szervezet viselkedését befolyásolja az a várakozás, hogy súlyos pénzügyi problémák esetén egy külső fél kimentí. Kornai János ezt a kifejezést egy 1976-os előadásorozatban vezette be. A kor körülményeihez igazodva a szocialista gazdaság elemzésében használta a fogalmat, azon belül is az állami vállalatok működése kapcsán. Ezekben a vállalatokban ugyanis egyáltalán nem volt elsődleges szempont a nyeresőség, sokkal fontosabb volt a termelési terv mennyiségeinek teljesítése, valamint az, hogy a beruházások időben elkészüljenek. Ez a legtöbb esetben jelentős költségűllépést eredményezett, rontva a nyereségességet, vagy akár veszteséget okozva. A központi költségvetés ugyanakkor rendre kiegészítette a vállalatokat, pénzügyileg kárpótolva a veszteségeiket. Ezzel a vállalatvezetők is tisztában voltak, így eleve úgy tervezték tevékenységüket, hogy tudták: szükség esetén az állam kimentí őket. Innen ered az elnevezés is: a standard közgazdaságtanban a döntéshozók költségvetési korlátja kemény, nincs lehetőség a túllépésre – a szocialista rendszerben ugyanakkor a korlát felpuhult.

A probléma gyökere nem abban rejlik, hogy az állam időnként kimentett vállalatokat, hanem abban, hogy mindez olyan gyakorisággal történt, hogy a vállalatok hozzászoktak ehhez és megváltozott viselkedésük. Ez a viselkedés azonban hozzájárult a szocialista hiánygazdaság kialakulásához, általánosságban pedig hatékonyságvesztést idézett elő.

Az azóta eltelt csaknem négy évtizedben a puha költségvetési korlátnak könyvtári irodalma született világszerte, finomodtak a fogalmak és új kutatások indultak a témában. A magyar professzor az új fejleményeket egy gyűjte-

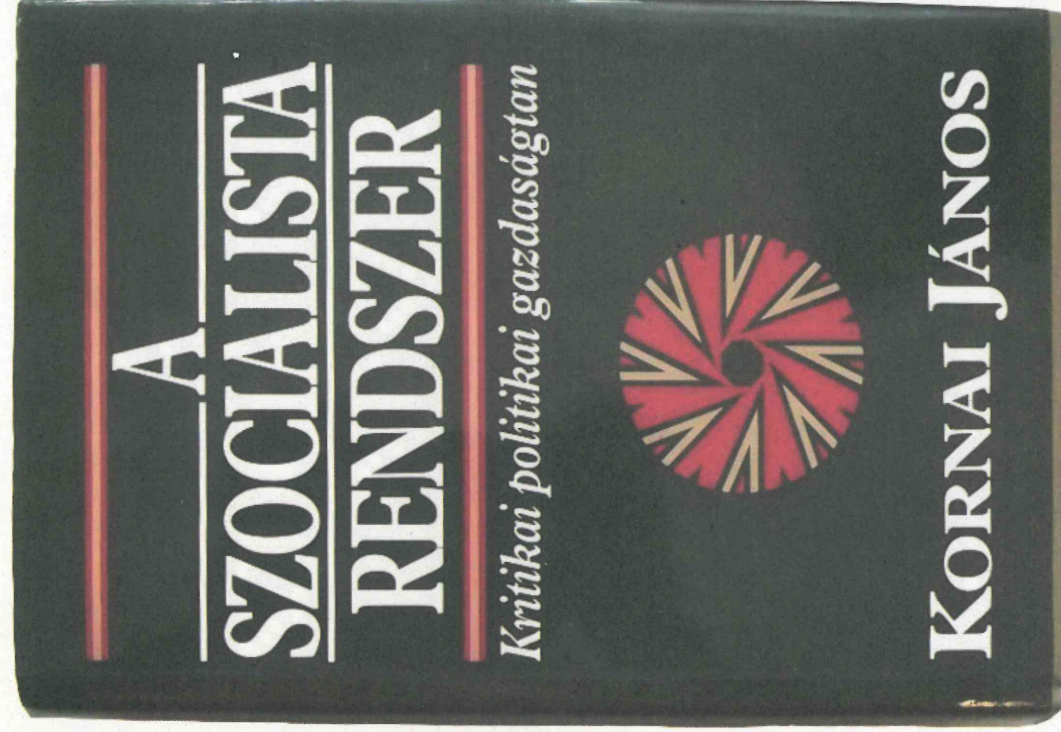
ményes kötetben is összefoglalta 2014-ben. Ebben már jóval általánosabb keretek között vizsgálta a kérdést: a puha költségvetési korlát jelensége nem csak a szocialista gazdaság sajátja volt, ugyanúgy tetten lehet érni a kapitalista berendezkedésben is. Ennek legkézenfekvőbb formája továbbra is az állami tulajdonú vállalat, elég csak a BKV-ra vagy a MÁV-ra gondolni, amelyek rendre veszteséges cégek, ám fennállásuk létfontosságú az államnak, emiatt joggal lehet számítani a megsegítésükre. Ugyanez a helyzet a helyi önkor-

mányzatokkal is, 2011 után például a magyar kormány vállalta át az önkormányzatok adósságait, amely a puha költségvetési korlát tipikus példája. De a versenyszfé-rát sem kerüli el a jelenség: a legnagyobb bankok vagy nagyvállalatok gyakran olyan jelentősek a nemzetgazdaság számára, hogy az állam nem hagyhatja csodbe menni őket. Az 1929-es vagy a 2008-as válság során például a legnagyobb amerikai pénztézetek kaptak hatalmas állami támogatást, megelőzendő a dominoeszerűen beinduló pénzügyi

katasztrófát. A puha költségvetési korlát melegegya a hatalmas volumenű beruházások világa is. Gyakran a projekt kezdetekor jóval alacsonyabbra becsülik a várható költségeket, és csak menet közben derül ki, hogy áremelkedésre kell számítani. Ekkor azonban a beruházó (vagy az állam) a presztízsvesztéstől tartva akkor sem lép vissza, ha ez közgazdaságilag indokolt lenne, helyette tovább önti a pénzt a projektbe. Erre jó példa a közelmúlt csaknem összes olimpiája, vagy olyan nagyberuházások, mint például a 4-es metró.

De milyen hatásai lehetnek annak, ha felpuhul a költségvetési korlát? Először is a döntéshozók hajlamosak lesznek a könnyelmű költsékezésre. A szervezet kevésbé lesz érzékeny az ár- és költségváltozásokra, hiszen a kimentésben bizva nem kell racionalizálni a kiadásokat. De a legfontosabb következmény az, hogy a puha költségvetési korlát rossz ösztönzót ad a társadalom kezébe, tulajdonképpen rombolja az erkölcsi normákat. Hiszen ha a felelőtlenül költekező vagy veszteséges vállalatok mindenképpen folytathatják a működésüket, akkor nem érdemes becsületesnek lenni, vagy tökéletesíteni a termelést. Nem szükséges betartani a szerződéseket, vagy megfizetni az adósságokat, hiszen nagy baj esetén ezt úgylis megteszi más helyettük. Ez a mechanizmus tulajdonképpen bünteti a jól működő döntéshozókat.

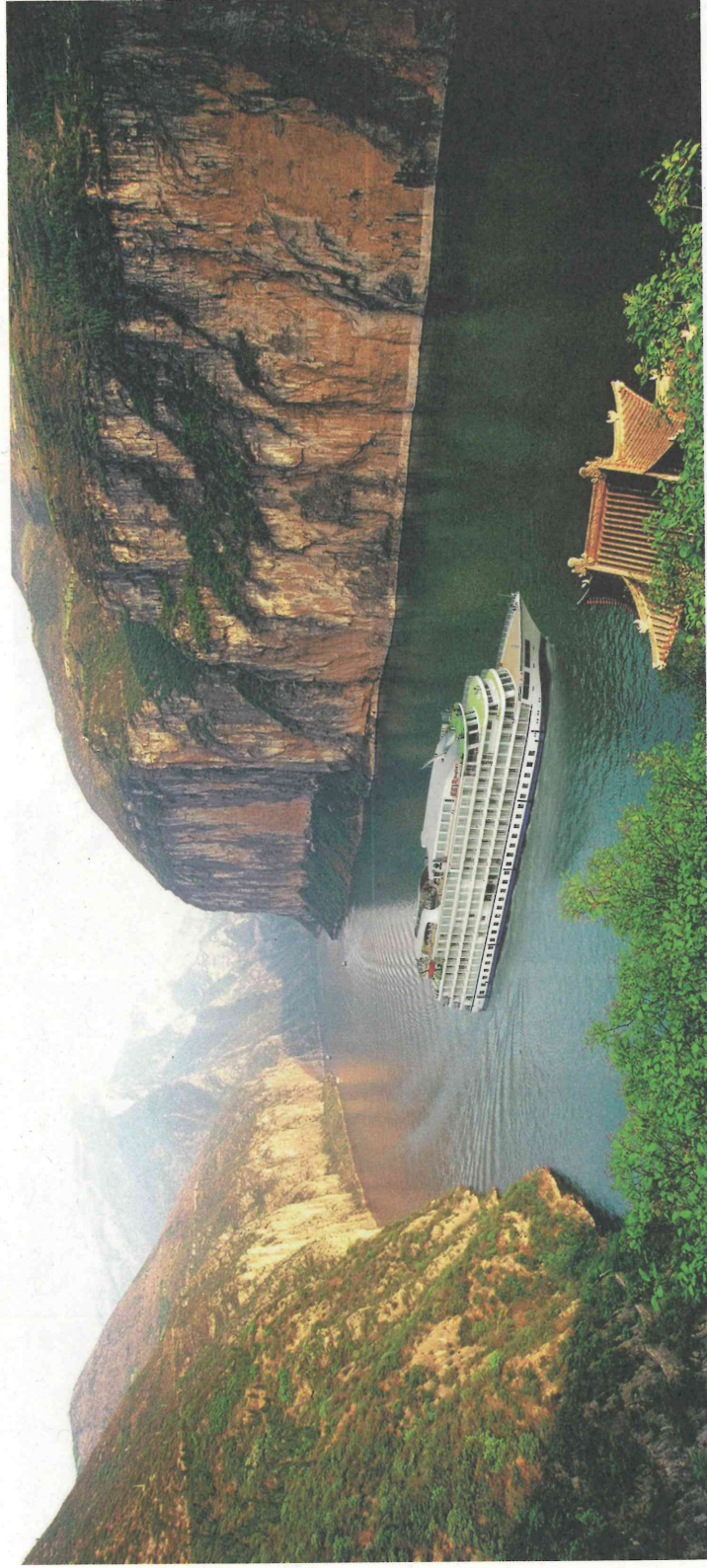
A probléma tehát fennáll, a kezelése ugyanakkor korántsem olyan egyszerű. Kornai szerint ugyanis sok esetben indokolt a szervezetek kimentése, mert sokkal nagyobb bajokat lehet vele elkerülni. Minden a helyes mértéktartáson múlik. A professzor nem véletlenül nevezi a jelenséget szindrómának, betegséggnek. A puha költségvetési korláttal együtt kell élni, nem lehet kiirtani, de minden eszközzel meg kell akadályozni az elhatalmasodását. ▴

KORNAI JÁNOSSAL ÉRT RÉVBE A KÍNAI GAZDASÁG HAJÓJA

BOGATIN BENCE

Kornai János munkássága kapcsán elsősorban mindenkinek a szocialista gazdasági rendszerek leírása és a puha költségvetési korlát, na meg persze A hiány jut eszébe, a dobogóról pedig éppen csak lecsúsznak a professzor aktuális közéleti megnyilvánulásai. Mindez joggal és nem érdemtelenül van így, ugyanakkor életművének méltatlanul keveset emlegetett mozzanata a kínai gazdasági reformjáról játszott óriási szerepe. Kornai János 1985-ös kínai utazásáról és a Jangce vizén tartott nemzetközi konferenciáról Julian Baird Gewirtz: *Unlikely Partners: Chinese Reformers, Western Economists, and the Making of Global China* című könyve ír részletesen.

Mao Ce-tung 1976-ban bekövetkezett halálával a kínai történelemnek egy olyan korszaka zárult le, amelyben még a többi szocialista országhoz képest is különlegesen kegyetlen volt az elnyomás. Nyomor és éhínség, szeszélyes gazdaságpolitika sújtotta a lakosságot. A hatalmi harcok átmeneti éveit követően, 1981-től indult útjára Teng Hsziao-ping vezetésével a rendszer reformja.

Ennek a változásnak a keretében zajlott 1985 szeptemberében az SS Bashan nevű hajó fedélzetén az a konferencia, amely lehetőséget teremtett a kínai közgazdászok egy szűk csoportja számára, hogy a már megkezdett gazdasági reformokat a legnagyobb hatású nyugati szaktekintélyekkel elemezhessék. A fokozatos piacgazdasági átalakulás közepette a legnagyobb nyitott kérdés – valamint ezzel a konferencia téje is – a piaci me-

chanizmus optimális szintje és bevezetésének ütemezése volt.

A konferencia megszervezésének utasítása egyébként attól a Csao Cejang pártfőtitkártól jött személyesen, akit később az 1989-es demokratikus megmozdulások vérbefojtása után fosztottak meg ettől a tisztségétől. Gewirtz beszámolója szerint Csao élen járt a pragmatizmusban, és a régi szocialista elvekhez való ragaszkodás helyett sokkal inkább abban hitt, hogy "Kínának hiányosságait nemzetközi eszmecserevel kell pótolnia", és külföldi ötletekből táplálkozva kell megreformálnia bukott gazdaságát.

Többi nyugati kollégájához hasonlóan Kornai eredeti témája annak bemutatása lett volna, hogy a piacgazdaság szabályozó eszközeit lehet-e hatékonyan használni általában egy szocialista gazdaságban. Hallva azonban, hogy a kínaiaknak még nem voltak meg-

határozott céljaik a reformjaikkal, egy sokkal konkrétabb kérdésre adott választ előadásával: mégpedig arra, hogy milyen utat is kellene választania Kínának. Kornai amellett tett hitet, hogy Kínának piaci koordinációra és makroökonomiai kontrollra kell törekednie. Ennek lényege abban állt, hogy a vállalatoknak versenyhelyzetben, piaci nyomásra kellene reagálniuk, de az állam tudná kontrollálni a makroökonomiai folyamatokat, és szabályozni a piac gazdasági és jogi paramétereit.

Kornai előadását olyan lelkesedéssel fogadták a kínai közgazdászok, hogy néhányuk még aznap este felkereste őt azzal a szándékkal, hogy kezdeményezzenek egy hivatalos kínai fordítás A hiányból. A közgazdászok felbuzdulását nem osztotta maradéktalanul a pártvezetés, amelyben a reformpártiak heves vitákat folytattak a konzervatívokkal a konferencia

kiértékelését követően. A reformtörökvések elleni belső támadások ellenére Csao Cejang kereszttűl tudta vinni koncepcióját, és végül 1987-ben, a Kínai Kommunista Párt – nem kis részben Kornai János javaslatai mentén – 13. kongresszusán végérvényesen elkötelezte magát a sajátos rendszer mellett, amelyben "az állam irányítja a piacot, és a piac vezeti a vállalatokat.

Két évvel később a Tienanmen téri vérengzést követően Csao politikai bűnbakká vált, aminek folytán azt is a fejére olvasták, hogy Kínát le akarta téríteni a szocializmus útjáról, nevét pedig végérvényesen elválasztották a következő évek robbanásszerű gazdasági fejlődésétől. A sikerek kibontakozásának hatására Kína 1993-ban alkotmányban szilárdította meg az állam és a piacgazdaság tartós elegyét. Kína 2010-re – Japánt is lehalgyva – a világ második legnagyobb gazdaságává lett a GDP tekintetében.

KORNAI 90

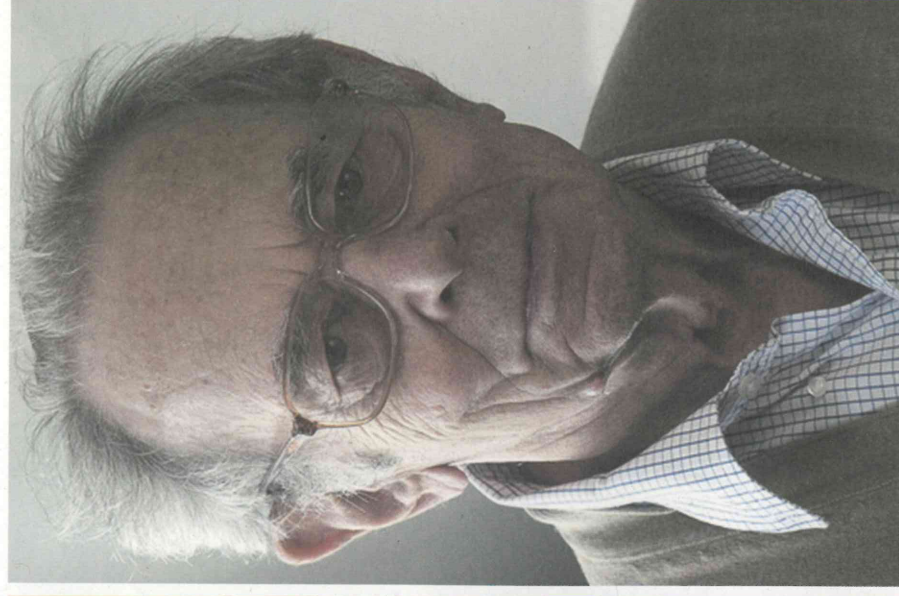
NEMZETKÖZI TUDOMÁNYOS KONFERENCIÁT SZERVEZ A CORVINUS KORNAI JÁNOS TISZTELETÉRE

KELEMEN FANNI ▲

Kornai János 90. születésnapjának tiszteletére az Egyetem a 2017/18-as tanévben több eseményt is szervez. A Kornai90 programsorozatnak köszönhetően számos világhírű kutató előadásait hallgathatjuk meg, köztük magát Kornai Jánost, intézményünk professor emeritusát is. Az őszi félévben zajló Kornai János-féle szeminárium és a januárban megrendezett workshop után nemzetközi konferenciára érkeznek tudósok a világ minden tájáról február 21-22-én.

Foto: Resselty Kinga

Szerteágazó tudományos jelenlét

A gazdasági világválság utáni alapvető változások megértéséhez nagyban hozzájárul Kornai János munkássága, így a tiszteletére rendezett konferencia célja olyan kutatók meghívása volt, akik Kornai megítélését hasznosították a saját munkáikban. Az eseményre a közgazdaságtan, politikai gazdaságtan, politikatudomány, szociológia és a történelem területéről is érkeznek előadók. A januári workshopot megnyitó Olivier Blanchard, az IMF korábbi vezető közgazdásza és Gérard Roland a kaliforniai Berkeley Egyetem professzora után így többek között Kornai János koráb-

bi kutatótársa, a Harvard Egyetem Nobel-díjas kutatója, Eric Maskin látogat el Egyetemünkre. A különböző szekciók vitaindítói nem mások, mint a Herthfordshire-i Egyetem professzora Geoffrey Hodgson, a London School of Economics-ról érkező Erik Berglöf, a Collège de France-on, a Harvardon és az LSE-n is oktató Philippe Aghion, és a Yale-en, illetve a New York-i egyetemen munkálkodó Szelényi Iván.

A konferencián érintett témák

Az előadások párhuzamosan négy helyszínen zajlanak az Egyetem főépületében. A különböző panelek olyan témákat fednek le, mint a

bizalom és a kronizmus (a favorizizmus azon formája, amikor egy személy a barátait részesíti előnyben), az államadósság kezelése, vagy a gazdasági gondolkodás története. Kornai János Kína gazdasági átméletében vállalt jelentős szerepéből kifolyólag szó esik a tervgazdaságról és az átmenetről, de különböző kínai egyetemekről érkező kutatókkal kerekasztalbeszélgetésre is sor kerül. Természetesen nem maradhat ki a témák közül a puha költségvetési korlát fogalmát alapul vevő kutatási eredmények ismertetése sem. A második nap zárásaként pedig Kornai János a konferencia során felvetődött megítélését osztja meg. A teljes program megtekinthető a www.kornai90.hu weboldalon.

A konferenciához kapcsolódó egyéb programok

A szimpózium hivatalos idején kívül is számos eseményt látogathatnak meg az érdeklődők. Február 20-án 15:00-kor Chenggang Xu tartja meg Institutional Origins of Bolshevism: Russia and China című előadását. Szintén február 20-án, 17 órakor Kis János és Adam Michnik részvételével Transition and U-turn in Central-Europe címmel tartanak kerekasztalbeszélgetést. A január óta nyitvatartó Kornai János kiállítás pedig továbbra is várja az érdeklődőket az Egyetem C épületének könyvtárában. ▲